

שהתלמוד מיפה את המעשה ומשלימו (מאירי)

תלמוד גדול או מעשה גדול

פתחא דסוגיא

מי שיש עליו מצוה ותלמוד תורה, אם היה מצוה עוברת יקדים למצוה ואחר כך לתלמוד, ואם היו ממצות שאין שעתן עוברת, אם הוא צריך לתלמוד יקדים לתלמוד, שהתלמוד מיפה את המעשה ומשלימו, והמצוה מהודרת יותר כשיוצאת מפי היודע ענינה, ואם הוא מאותם היודעים ואינו צריך לתלמוד אף על פי שרוצה לתלמוד לאחרים, אינו דוחה את המצוה בשביל לתלמוד לאחרים (מאירי).

ביאורא דתלמודא

שיצאו לפניו שלשים וששה אלף – לו בגימטריא הכי הוי (תוספות). חלוצי כתף – כמו וחלצה נעלו שקרעו בגדיהם עד שנראו כתפיהם (רש"י). והלא לפני אחאב עשו כן – שעשו לו הספד גדול כדאמרינן במגילה כמספד הדרימון בן טבריון כדמתרגמינן כמספד אחאב בן עמרי דקטיל יתיה הדרימון בן טבריון ובמלחמה היה שהיו שם עם רב וכולן ספרו עליו (תוספות). אפוקי מפקין – ספר תורה קמי גברא רבה (רש"י). אנוחי – על מטתו – לא מנחנין (רש"י). דבחיין אסור לאדם שינהוג גדולה בעצמו אבל לאחר מותו מכבדין אותו בכך (שו"ת רדב"ז ח"ג סימן תקטו). אפילו קיים אמרינן – ולימד אמרו לחזקיה והאידנא לא משום כבודו דחזקיה דלימד עדיף מקיים (רש"י). שהלמוד מביא לידי מעשה – אלמא מעשה עדיף (רש"י). כלומר בענין זה אנו אומרים לימוד גדול כשהלימוד הוא על דרך זה שהוא מביא לידי מעשה. לפי שאז יש בכלל הלימוד הזה חלק של המעשה גם כן. שהיא כלול בציווי המעשה (שו"ת בית אפרים אור"ח הקדמה). הא לאגמורי – לעצמו מעשה עדיף אבל לאגמורי לאחרני עדיף ממעשה הלכך לימוד לא אמרינן (רש"י). בעלית בית נתזה – שם האיש (רש"י) שהתלמוד מביא לידי מעשה – שהתלמוד שתיהן בו שהוא בעצמו מעשה שהוא מצוה מביא לידי מעשה (ריטב"א). נמצאו שניהם בידו (רש"י). גדול תלמוד תורה שקדם לחלה ארבעים

ליקוטא דתלמודא

שנו חכמינו (בבא קמא יז.) גבי מעשה גדול או תלמוד גדול:

תנו רבנן וכבוד עשו לו במותו זה חזקיה מלך יהודה, שיצאו לפני שלשים וששה אלף חלוצי כתף, דברי ר' יהודה. אמר ליה ר' נחמיה והלא לפני אחאב עשו כן, אלא, שהניחו ספר תורה על מטתו, ואמרו קיים זה מה שכתוב בזה. והאידנא נמי עבדינן הכי אפוקי מפקין, אנוחי לא מנחנין. ואיבעית אימא אנוחי נמי מנחנין, קיים לא אמרינן. אמר רבה בר בר חנה הוה אזילנא בהדיה דר' יוחנן למשאל שמעתא, כי הוה עייל לבית הכסא והוה בעינא מיניה מלתא, לא פשיט לן עד דמשי ידיה ומנח תפילין ומברך, והדר אמר לן אפילו קיים אמרינן, לימד לא אמרינן. והאמר מר גדול למוד תורה, שהלמוד מביא לידי מעשה. לא קשיא הא למיגמר, הא לאגמורי.

עוד נחלקו רבותינו (קידושין מ:) בסוגיא זו:

וכבר היה רבי טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה בלוד, נשאלה שאילה זו בפניהם תלמוד גדול או מעשה גדול, נענה רבי טרפון ואמר מעשה גדול, נענה רבי עקיבא ואמר תלמוד גדול, נענו כולם ואמרו תלמוד גדול, שהתלמוד מביא לידי מעשה. תניא, רבי יוסי אומר גדול תלמוד שקדם לחלה ארבעים שנה, לתרומות ולמעשרות חמשים וארבע, לשמיטים ששים ואחת, ליובלות מאה ושלוש. מאה ושלוש, מאה וארבע הויין. קסבר יובל מתחילתו הוא משמט. וכשם שהלימוד קודם למעשה, כך דינו קודם למעשה, כדרב המנונא, דאמר רב המנונא אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה, שנאמר פוטר מים ראשית מדון. וכשם שדינו קודם למעשה, כך שכרו קודם למעשה, שנאמר ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו.

אור תורה

וישכב ויחזקיהו עם אבתי
ויקברהו במעלה קברי בני
דויד וכבוד עשו לו במותו
כל יהודה וישיבי ירושלים
וימלך מנשה בנו תחתיו.
(דברי הימים ב לב ג')

ביום ההוא יגדל המספר
בירושלים כמספר הדרך רמון
בבקעת מגדון. (זכריה יב יא)

שנה - כשיצאו ממצרים נתנה להם תורה בחדש השלישי ובחלה לא נתחייבו עד שנכנסו לארץ דכתיב בבאכם ואמר מר משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה דכתיב בהו כי תבאו וכאן נאמר בבאכם משנכנסו לה ובתרומות ומעשרות לאחר כיבוש וחילוק דכתיב תבואת זרעך שיהא כל אחד מכיר חלקו והן י"ד שנים הרי נ"ד ומשם התחילו למנות שמיטין כדאמרינן בערכין ועשו שמיטה לסוף שבע הרי ס"א שנים ולסוף נ' עשו יובל הרי ק"ג (רש"י).

בחיינו אסור לאדם שינהוג גדולה בעצמו (רדב"ז)

האידינא אליבא דשמעתא

מקום גם חסידים הראשונים לא היו רשאים להשהות כל כך בתפלה, אלא מפני שלמדו כבר תחלה כל התורה שבכתב ושבעל פה כולה, וקיימו ידיעות התורה שמתוך שחסידים הם היתה תורתם משתמרת ומתקיימת בידם ולא משתכחת מהם. ע"כ. משמע מדבריו שבחורים שעדיין לא מילאו מצוות ידיעת התורה, אינן רשאים להשהות כל כך לתפילה. וכך הכריע בספר התשב"ץ קטן (סימן תל"ג) וז"ל: 'ירושלמי מעשה באחד ששלח את בנו מטבריא לצפורי ללמוד תורה שמע שעשה גמילות חסדים. פירוש מתעסק היה למתים שלח ליה המבלי אין קברים בטבריא שלחתך לצפורי. מכאן ראינו לאותם ההולכים ללמוד תורה במקום אחר שאין צריכים לבטל תלמודם מפני קבורת המת'.

הכרעת הדין

הובא לעיל מחלוקת רש"י ותוספות גבי מסקנת הגמרא, דלדעת רש"י מעשה גדול, ולדעת תוספות לימוד גדול. ובתוספות רבינו פרץ בסוגיין הכריע כממוצע בין הדברים, וחילק בין שנות בחרות האדם לשנות זקנותו, וז"ל: 'ויש מקיימים פירוש הקונטרס דהתם נשאל לפניהם אדם בבחרותו מה טוב לו אם לעסוק בקיום מצות או בתלמוד, ונמנו שטוב לו ללמוד בבחרותו שהתלמוד מביא לידי מעשה בסוף ימיו, והמעשה רב שאם לא ילמד בבחרותו לא ידע טיב המצות לקיימן בזקנותו, והכא בסוף ימיו קיימין והיינו דפריך גדול התלמוד שהוא מביא לידי מעשה בסוף ימיו ואז המעשה רב, אלמא בסוף ימיו המעשה רב דקטן נתלה בגדול'. ע"כ. וגבי לימוד לאחרים כתב בתוספות שלימוד לעצמו עדיף ממעשה, ומעשה עדיף מללמוד לאחרים, אמנם ברבינו פרץ וברשב"א הכריעו דזיכוי הרבים שפיר עדיף מכולהו.

מצוה שאין יכולה להעשות על ידי אחרים ותלמוד

גבי מצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים שנינו (מועד קטן ט.) 'אשכחניהו דקא רמו קראי אהדדי, כתיב פלס מעגל רגלך וכל דרכיך יכנו, וכתיב ארח חיים פן תפלס. לא קשיא כאן במצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים, כאן במצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים. הדר יתבי וקא מבעי להו כתיב יקרה היא מפנינים וכל חפצין לא ישוו בה, הא חפצי שמים ישוו בה, וכתיב וכל חפצים לא ישוו בה דאפילו חפצי שמים לא ישוו בה, כאן במצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים, כאן במצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים'. ע"כ. וכן הסיק ברבינו יהונתן על הרי"ף וז"ל: 'מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה, דמעשה עדיף מתלמוד תורה כיון דאי אפשר למצוה להעשות על ידי אחר'. ע"כ. וכך היא הכרעת הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פ"ג ה"ד). אמנם באוצר המלך האריך לבאר שכל זה הוא רק במצוות שאינן חובת הגוף, ובחובת הגוף כגון תפילין וכדומה וודאי מצוה עדיפא, וז"ל: 'ודבר פשוט הוא דעל כרחך לא אמר רבינו אלא במצוה מקרית כצדקה ופדיון שבויים וכדומה שאפשר לעשות על ידי אחרים. אבל במצוה החיובית על כל אחד כתפילין וסוכה וכדומה, ודאי דאף התלמיד חכם חייב אף דעוסק בתורה ואפשר שתעשה על ידי אחרים. מכל מקום מצוה של זה אי אפשר שתעשה על ידי אחרים, שהרי אחר שהוא מניח תפילין הוא מניח בשביל עצמו ועל זה העוסק בתורה חיוב בפני עצמו להניח תפילין'.

תלמוד ומעשה גבי היושבים בישיבה

מדברי שולחן ערוך הרב (הלכות תלמוד תורה פ"ד ה"ה) משמע שמי שעדיין לא מילא כרסו ש"ס ופוסקים אין לו להפסיק לזמן רב כל כך ואפילו לתפילה, ובהלכה ו כתב: 'אך מכל

עומקא דסוגיא

א. עיין במשמרות כהונה בסוגיין דקידושין שמבאר שכל הדין ודברים בגמרא הוא בשייכות לנידון דהספידא גבי חזקיה דאמרין קיים זה מה שכתוב בזה, היינו לענין שבח ההספד, אך גבי השכר וודאי תלמוד תורה עדיף דהרי אמרו ז"ל ותלמוד תורה כנגד כולם. ובארץ צבי (בסוף הספר) כתב לבאר דוודאי תלמוד עדיף כיון שמזכך החומר וזהו כוונת גדול תלמוד שמביא לידי מעשה.

ד. גבי מסקנת הדברים האם מעשה או תלמוד גדול, עיין במאירי שחילק בין מצוה עוברת דעדיפא המצוה, למצוה שאינה עוברת דתלמוד עדיף, ועיין עוד בתורת חיים בסוגיין שחילק בין עם הארץ דוודאי לימוד עדיף, לבר אוריין דמצוה עדיפא.

א. גבי מה שפירש רש"י דמשמע מסוגיתנו דמעשה עדיף, עיין בתוספות בסוגיין שביאר דמשמע דלימוד עדיף, ואף לאחר שינויין דסוגייתנו משמע דלימוד לרבים עדיף שמביא לידי מעשה דרבים. ומביא גירסת השאילתות דלימוד לעצמו וודאי עדיף כיון שמביא עצמו לידי מעשה מה שאין כן לימוד לרבים, ועיין בראשונים שמרחיבים באריכות בגירסת השאילתות.

ב. גבי הא דמניחין ספר תורה על גבי מיטת המת עיין בתוספות בסוגיין שביאר דכל זה הוא רק בחזקיה שהיה אדם גדול מאוד, ובמאירי כתב דאף השתא אפשר להניח על מיטת מת אדם גדול, ובלבד שיהא גבוה ממיטת המת. ותלמיד ר"ת הביא שיטת מי שאומר שאין איסור להניח ספר תורה על גבי מיטה, והאיסור הוא על גבי קרקע כי הא דמנחות (כב.).

מראי מקומות

- א. בבא קמא יז.
- ב. קידושין מ:
- ג. מנחות לב:
- ד. ארץ צבי בסוף הספר
- ה. מועד קטן ט.
- ו. רמב"ם הלכות תלמוד תורה פ"ג ה"ד
- ז. שולחן ערוך הרב הלכות תלמוד תורה פ"ד ה"ה
- ח. תשב"ץ קטן סימן תל"ג